

AKADEMİK TARİH VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Academic Journal of History and Idea

Research Article

Received: 27.03.2026

Accepted: 20.08.2026

İlker Gedik*

<https://orcid.org/0009-0000-7514-7902>

Baki Uzun**

<https://orcid.org/0009-0002-3571-1702>

Osman Bey Döneminde Devletleşme Süreci ve Stratejik Genişleme

State Formation and Strategic Expansion during the Reign of Osman Bey

Öz

Bu çalışma, Osman Bey döneminde Osmanlı Beyliği'nin devletleşme süreci ile stratejik genişleme politikalarını XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başındaki siyasî, askerî ve toplumsal koşullar çerçevesinde incelemektedir. Araştırmada, Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezî otoritesinin zayıflaması, Bizans sınırındaki siyasî boşluk ve uç bölgesinin dinamik toplumsal yapısının Osmanlı Beyliği'nin yükselişine elverişli bir ortam oluşturduğu ileri sürülmektedir. Osman Bey dönemindeki siyasî yapılanmanın tamamlanmış bir devlet teşkilatından ziyade, siyasî otoritenin güçlendiği, idarî uygulamaların şekillenmeye başladığı ve bölgesel hâkimiyetin kalıcı hâle getirilmeye çalışıldığı bir devletleşme evresi niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir. Stratejik genişleme bakımından ise Karacahisar, Bilecik ve Yarhisar gibi merkezlerin ele geçirilmesi ile 1302 Koyunhisar Savaşı, askerî faaliyetlerin belirli bir siyasî ve jeopolitik çerçeve içerisinde yürütüldüğünü göstermektedir. Çalışmada ayrıca Osmanlı kuruluşuna ilişkin gazâ paradigması, tarihsel süreklilik, sınır toplumu ve çok boyutlu kuruluş yaklaşımları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmekte; Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışının tek bir faktör veya teoriyle açıklanamayacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuç olarak Osman Bey dönemi, klasik Osmanlı devlet teşkilatının henüz tamamlanmadığı; ancak siyasî otorite, idarî düzen ve stratejik genişleme bakımından sonraki Osmanlı devlet yapısının temel dinamiklerinin oluşmaya başladığı kurucu bir dönem olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osman Bey, devletleşme süreci, Osmanlı Beyliği, gazâ, stratejik genişleme, erken Osmanlı tarihi

Abstract

This study examines the process of state formation and the policies of strategic expansion pursued by the Ottoman principality during the reign of Osman Bey within the political, military, and social conditions of the late thirteenth and early fourteenth centuries.

*Teacher, Ministry of National Education, Türkiye, gedikilker@gmail.com

**Teacher, Ministry of National Education, Türkiye, baki_uzun@hotmail.com

Citation: Gedik, İ. & Uzun, B. (2026). Osman Bey Döneminde Devletleşme Süreci ve Stratejik Genişleme. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 13(4), 1-12. <https://doi.org/10.46868/atdd.2026.1211>

Copyright, License and Responsibility Statement

Copyright in this article remains with the author(s). The authors grant the *Academic Journal of History and Idea* the right of first publication. This article is published under the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). The authors are solely responsible for the scientific, ethical, legal, and factual content of the article. The views expressed in the article do not necessarily reflect those of the journal, the Editor-in-Chief, the editors, or the Editorial Board.

It argues that the weakening of central authority in the Anatolian Seljuk state, the political vacuum along the Byzantine frontier, and the dynamic social structure of the frontier zone created favorable conditions for the rise of the Ottoman principality. The political organization that emerged under Osman Bey is assessed not as a fully institutionalized state structure, but as an early phase of state formation in which political authority was consolidated, administrative practices began to take shape, and regional control was gradually transformed into a more durable form of rule. From the perspective of strategic expansion, the conquest of centers such as Karacahisar, Bilecik, and Yarbhisar, together with the Battle of Koyunhisar in 1302, indicates that Ottoman military activities developed within a broader political and geopolitical framework rather than consisting merely of isolated conquests. The study also comparatively evaluates the principal historiographical approaches to the Ottoman foundation, including the gazı paradigm, historical continuity, the frontier society approach, and multidimensional interpretations of state formation. It concludes that the emergence of the Ottoman principality cannot be adequately explained by a single factor or theoretical model. The reign of Osman Bey is therefore interpreted as a formative phase in which the classical Ottoman state institutions had not yet fully developed, but the fundamental dynamics of political authority, administrative organization, and strategic expansion that would shape the subsequent Ottoman state had begun to emerge.

Keywords: Osman Bey, state formation, Ottoman principality, gazı, strategic expansion, early Ottoman history

Giriş

Anadolu Selçuklu Devleti, XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle 1243 Köseadağ Savaşı'nın ardından Moğol baskısı altında siyasî ve askerî bakımdan önemli ölçüde güç kaybetmiştir. Merkezî otoritenin zayıflamasıyla birlikte Anadolu'da idarî bütünlük bozulmuş, özellikle Bizans sınır hattında bulunan uç bölgelerinde yeni siyasî oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu gelişme yalnızca bir askerî yenilginin sonucu olmayıp Anadolu'nun siyasî yapısını yeniden şekillendiren tarihsel bir kırılma noktası niteliği taşımaktadır (İnalçık, 2009).

Merkezî otoritenin zayıfladığı bu süreçte Batı Anadolu'daki uç bölgeleri, Bizans topraklarıyla temas hâlinde bulunan ve askerî faaliyetlerin yoğunlaştığı sahalar hâline gelmiştir. Söğüt, Domaniç ve Bithynia sınır hattında faaliyet gösteren Osman Beyliği de bu uç teşekküllerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Osman Bey'in liderliğindeki bu beyliği çağdaşlarından ayıran unsur yalnızca sınır savaşlarındaki başarısı değildir. Karacahisar'ın ele geçirilmesi, Bilecik ve Yarbhisar çevresinde kurulan siyasî ilişkiler ile bölgedeki Türkmen unsurların yanı sıra yerel Hristiyan topluluklarla geliştirilen pragmatik ilişkiler, beyliğin kısa sürede nüfuz alanını genişletmesine katkı sağlamıştır. Böylece Osman Beyliği, askerî başarılarını siyasî ve toplumsal destek unsurlarıyla birleştirerek diğer uç beyliklerinden farklı bir gelişim çizgisi izlemeye başlamıştır.

Osman Bey döneminde şekillenen yönetim anlayışı, henüz klasik anlamda kurumsallaşmış bir devlet teşkilatından ziyade lider merkezli bir otorite yapısına dayanmaktaydı. Osman Bey'in otoritesi yalnızca akrabalık bağlarıyla değil, gaziler, alpler, ahiler ve bölgedeki Türkmen grupları arasında kurduğu güven ilişkisiyle de güç kazanmıştır. Bunun yanında fethedilen yerleşimlerde yerel halkın üretim faaliyetlerinin devamına izin verilmesi ve mevcut idarî düzenin tamamen ortadan kaldırılmaması, beyliğin yeni bölgelerde kalıcı hâkimiyet kurmasını kolaylaştırmıştır. Bu uygulamalar, erken Osmanlı siyasî pratiğinin yalnızca askerî başarıya değil, aynı zamanda toplumsal istikrarı korumaya yönelik pragmatik bir anlayış üzerine şekillendiğini göstermektedir.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu tarih yazımında farklı teorik yaklaşımlar çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Paul Wittek (1938), Osmanlı genişlemesini büyük ölçüde gaza düşüncesiyle ilişkilendirirken, bu yaklaşım sonraki araştırmalarda tek başına açıklayıcı bulunmamıştır. Özellikle Cemal Kafadar (1995), Osmanlı kimliğinin yalnızca dinî motivasyonlarla açıklanamayacağını; sınır toplumunun çok kültürlü yapısı içerisinde şekillenen sosyal, siyasî ve ekonomik ilişkilerin de belirleyici olduğunu ileri sürmüştür. Benzer biçimde Lindner (1983), göçebe aşiret yapısının sağladığı hareket kabiliyetinin ve farklı savaşçı grupların ortak hedefler etrafında birleşebilmesinin Osman Beyliği'nin gelişiminde önemli rol oynadığını savunmaktadır. Buna karşılık Halil İnalcık (2009), kuruluş sürecinin yalnızca tek bir teoriyle açıklanamayacağını; coğrafi konum, Bizans sınırındaki siyasî boşluk, askerî organizasyon, ekonomik imkânlar ve liderlik unsurlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Bu farklı yaklaşımlar dikkate alındığında Osman Bey döneminin tek bir açıklama modeliyle değerlendirilemeyecek kadar çok yönlü bir tarihsel süreç olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, Osman Bey döneminde devletleşme sürecini ve stratejik genişleme politikalarını dönemin siyasî, askerî ve toplumsal şartları çerçevesinde ele almayı; literatürde öne çıkan görüşleri karşılaştırmalı biçimde değerlendirerek erken Osmanlı tarihine ilişkin tartışmalara bütüncül bir bakış sunmayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu araştırmada, Osman Bey döneminde devletleşme süreci ile stratejik genişleme politikalarını birlikte değerlendirmek amacıyla nitel tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın temel yaklaşımı, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu tek bir neden üzerinden açıklamak yerine, dönemin siyasî, askerî, toplumsal ve coğrafi koşullarını birbiriyle ilişkili biçimde incelemeye dayanmaktadır. Araştırmanın kaynaklarını Osmanlı kuruluş dönemine ilişkin kronikler, Bizans kaynakları ve modern tarih araştırmaları oluşturmaktadır. Osman Bey dönemine ait çağdaş kaynakların sınırlı olması ve Osmanlı kroniklerinin önemli bir bölümünün olaylardan daha sonraki dönemlerde kaleme alınmış bulunması nedeniyle kaynaklar tarihsel eleştiri yöntemiyle değerlendirilmiştir. Kroniklerde aktarılan bilgiler, mümkün olduğu ölçüde farklı kaynak gelenekleri ve modern tarih yazımındaki değerlendirmelerle karşılaştırılmıştır. Böylece kuruluş dönemine ilişkin anlatıların tarihsel niteliği ile sonraki dönemlerin meşruiyet ve hanedan anlayışlarının bu anlatılar üzerindeki muhtemel etkileri birbirinden ayırmaya çalışılmıştır.

Çalışmada karşılaştırmalı tarihsel analizden de yararlanılmıştır. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna ilişkin gaza, tarihsel süreklilik, sınır toplumu ve çok boyutlu kuruluş yaklaşımları birlikte değerlendirilmiş; bu yaklaşımların Osman Bey dönemindeki siyasî gelişmeleri açıklama düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda kuruluş süreci, yalnızca dinî motivasyonlar veya askerî başarılar

üzerinden değil, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması, Bizans sınırındaki siyasî şartlar, Türkmen hareketliliği, yerel ilişkiler ve Osman Bey'in liderliği arasındaki etkileşim çerçevesinde ele alınmıştır.

Devletleşme sürecinin incelenmesinde siyasî otoritenin güçlenmesi, idarî uygulamaların ortaya çıkması ve fethedilen bölgelerde hâkimiyetin süreklilik kazanması temel ölçütler olarak kullanılmıştır. Karacahisar'ın ele geçirilmesi sonrasında aktarılan kadı tayini, hutbe okutulması ve pazar teşkilatına ilişkin bilgiler bu çerçevede değerlendirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu uygulamalar, daha sonraki dönemlerin gelişmiş Osmanlı kurumlarıyla doğrudan özdeşleştirilmemiş; Osman Bey döneminin kendi tarihsel koşulları içerisinde ele alınmıştır. Stratejik genişleme ise fetihlerin coğrafi dağılımı, askerî hedeflerin niteliği, ulaşım güzergâhları, sınır kaleleri ve Bizans'ın bölgedeki siyasî ve askerî konumu dikkate alınarak incelenmiştir. Karacahisar, Bilecik, Yarhisar ve Koyunhisar örnekleri bu çerçevede değerlendirilerek askerî faaliyetlerin bölgesel hâkimiyetin kurulması ve siyasî otoritenin güçlendirilmesiyle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son aşamada elde edilen veriler, Osman Bey döneminin tamamlanmış bir devlet yapısından ziyade devletleşme ve bölgesel hâkimiyet süreçlerinin birlikte geliştiği bir kuruluş evresi olduğu yönündeki temel değerlendirme etrafında sentezlenmiştir. Bu yöntem sayesinde Osman Bey'in faaliyetleri yalnızca fetihlerin kronolojik bir sıralaması olarak değil, siyasî otorite, askerî kapasite, toplumsal ilişkiler ve sınır coğrafyasının birbirini etkilediği bütünlüklü bir tarihsel süreç olarak ele alınmıştır.

Siyasal ve Jeopolitik Bağlam

Osman Beyliği'nin ortaya çıktığı Bithynia bölgesi, XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu ile Bizans sınırının kesiştiği stratejik bir sahayı oluşturmaktaydı. Bölge, Bizans'ın kuzeybatı Anadolu'daki idarî merkezleri ile iç kesimler arasındaki ulaşım güzergâhlarını kontrol etmesi bakımından askerî ve ekonomik önem taşımaktaydı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflaması ve Bizans'ın özellikle sınır bölgelerindeki savunma kapasitesinin gerilemesi, uç beyleri için yeni hareket alanları meydana getirmiştir. Osman Bey'in faaliyetlerini büyük ölçüde bu siyasî ortam belirlemiştir.

Bizans İmparatorluğu'nun XIII. yüzyılın sonlarında yaşadığı iç karışıklıklar ve taşra idaresindeki çözülme, sınır bölgelerindeki savunma sistemini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Pachymeres'in aktardığı bilgiler, özellikle Bithynia'daki yerel Bizans yöneticilerinin merkezden yeterli askerî destek alamadığını göstermektedir. Bu durum, Osman Bey'in doğrudan güçlü merkezlere yönelmek yerine sınır hattındaki daha küçük yerleşimleri hedef almasını kolaylaştırmıştır. Lowry'nin de belirttiği üzere, Bizans'ın uç bölgelerinde meydana gelen otorite boşluğu Osman Beyliği'nin gelişimini hızlandıran temel dış etkenlerden biri olmuştur (Lowry, 2003).

Osman Bey'in askerî faaliyetleri incelendiğinde fetihlerin rastlantısal değil, belirli bir sıra dâhilinde gerçekleştirildiği görülmektedir. İlk aşamada İnegöl çevresindeki mücadelelerle bölgedeki Türkmen varlığı güçlendirilmiş, ardından yaklaşık 1288 yılında Karacahisar'ın ele geçirilmesiyle Osman Bey ilk önemli idarî merkezlerinden birine sahip olmuştur. Kaynaklarda Karacahisar'ın fethinden sonra kadı tayin edilmesi, cuma hutbesi okutulması ve pazar kurulmasına izin verilmesi, beyliğin yalnızca askerî başarı elde etmeyi değil, ele geçirilen bölgelerde idarî düzen oluşturmayı da amaçladığını göstermektedir. Bu uygulamalar, Osman Bey dönemindeki siyasî yapılanmanın en erken işaretleri arasında değerlendirilmektedir.

Karacahisar'ın ardından Bilecik ve Yarhisar çevresinde gerçekleştirilen faaliyetler de benzer bir stratejinin devamı niteliğindedir. Osman Bey, Bizans'ın güçlü merkezlerine doğrudan saldırmak yerine, ulaşım yollarını kontrol eden küçük kale ve yerleşimleri hâkimiyeti altına alarak çevreyi kuşatmayı tercih etmiştir. Böylece hem askerî kayıplarını sınırlandırmış hem de fethedilen bölgeler arasında güvenli bir bağlantı hattı oluşturmuştur. Halil İnalcık'ın "kademeli fetih" olarak tanımladığı yaklaşımın Osman Bey dönemindeki uygulamaları özellikle Karacahisar, Bilecik ve Yarhisar örneklerinde açık biçimde gözlemlenmektedir (İnalcık, 2009).

Mehmet Fuat Köprülü ise Osman Beyliği'nin başarısını yalnızca askerî gelişmelerle açıklamanın yeterli olmadığını belirtmektedir. Köprülü'ye göre Anadolu'da Selçuklu idarî geleneği, ahî teşkilatı, Türkmen nüfus hareketleri ve sınır kültürü, Osman Beyliği'nin kısa sürede güç kazanmasını sağlayan tarihsel zemini hazırlamıştır. Dolayısıyla Osman Bey'in faaliyetleri, tamamen yeni bir siyasî modelden ziyade mevcut tarihsel mirasın uç şartlarına uyarlanmış bir devamı olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak Osman Bey dönemindeki jeopolitik şartlar, yalnızca uygun bir askerî ortam oluşturmakla kalmamış; aynı zamanda beyliğin idarî yapılanmasını ve genişleme yönünü de belirlemiştir. Bizans sınırındaki siyasî boşluk, Anadolu'daki otorite değişimi ve sınır bölgelerinin hareketli yapısı birlikte değerlendirildiğinde, Osman Beyliği'nin kısa sürede bölgesel ölçekte etkili bir güç hâline gelmesinde coğrafi konum kadar uygulanan stratejilerin de belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Devletleşme Süreci

Osman Bey döneminde ortaya çıkan siyasî yapılanmanın niteliği, Osmanlı tarih yazımında en fazla tartışılan konulardan biridir. Bu tartışmaların temelinde, XIII. yüzyılın sonu ile XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde faaliyet gösteren Osman Beyliği'nin hangi aşamada "devlet" olarak nitelendirilebileceği sorusu yer almaktadır. Nitekim erken Osmanlı dönemine ilişkin kaynakların sınırlı olması ve mevcut kroniklerin olaylardan uzun süre sonra kaleme alınması, bu dönemin farklı yorumlara açık olmasına neden olmuştur. Bu sebeple Osman Bey dönemini doğrudan gelişmiş bir devlet yapısı olarak

tanımlamak yerine, devletleşme sürecinin ilk aşamalarını temsil eden bir siyasî teşekkül olarak değerlendirmek daha ihtiyatlı bir yaklaşım sunmaktadır (İnalcık, 2009).

Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna ilişkin ilk sistematik değerlendirmelerden biri Mehmet Fuat Köprülü tarafından ortaya konulmuştur. Köprülü, Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını yalnızca askerî başarılarla açıklamanın yeterli olmadığını; Anadolu Selçuklu Devleti'nin idarî mirası, uç teşkilatı, Türkmen nüfus hareketleri ve dinî-sosyal kurumların birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu yaklaşım, Osmanlı Beyliği'nin tarih sahnesine ani bir siyasî oluşum olarak çıkmadığını; Anadolu'da daha önce şekillenmiş idarî ve toplumsal birikimin devamı niteliğinde geliştiğini göstermektedir.

Halil İnalcık ise Osmanlı Beyliği'nin yükselişini tek bir nedene bağlamanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır. İnalcık'a göre Bizans sınır bölgesinin sunduğu askerî fırsatlar, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması, uç bölgesindeki nüfus hareketleri ve Osman Bey'in liderlik kabiliyeti birlikte değerlendirildiğinde kuruluş süreci daha sağlıklı biçimde açıklanabilmektedir (İnalcık, 2009). Bu değerlendirme, devletleşme olgusunun yalnızca idarî kurumların oluşumuyla değil, siyasî meşruiyetin tesis edilmesi ve bölgesel hâkimiyetin istikrarlı biçimde genişletilmesiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Osman Bey dönemine ilişkin bilgilerimizin önemli bir kısmı Aşıkpaşazâde, Neşrî ve Oruç Bey gibi Osmanlı kroniklerinden gelmektedir. Bununla birlikte söz konusu eserlerin XV. yüzyılda kaleme alınmış olması, kuruluş dönemine ilişkin aktarımların eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle modern tarihçiler, kroniklerde yer alan rivayetleri Bizans tarihçisi Georgios Pachymeres'in kayıtları ve dönemin siyasî şartlarıyla birlikte değerlendirmektedirler. Böyle bir yöntem, kuruluş dönemine ilişkin anlatıların tarihsel güvenilirliğini artırmak açısından önem taşımaktadır.

Osman Bey'in idarî uygulamaları incelendiğinde, siyasî otoritenin yalnızca askerî başarıya dayanmadığı görülmektedir. Karacahisar'ın ele geçirilmesinden sonra kadı görevlendirilmesi, cuma hutbesinin okutulması ve pazar teşkilatının oluşturulması gibi uygulamalar, fethedilen bölgelerde düzenli bir idarî yapı oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Bununla birlikte bu gelişmeleri klasik Osmanlı devlet teşkilatının oluştuğu şeklinde yorumlamak anakronik bir değerlendirme olacaktır. Söz konusu uygulamalar daha çok yerel ölçekte otoritenin tesis edilmesine yönelik ilk idarî düzenlemeler olarak değerlendirilmelidir.

Kuruluş sürecinin açıklanmasına yönelik teorik yaklaşımlar da birbirinden farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Paul Wittek, Osmanlı Beyliği'nin genişlemesini büyük ölçüde gaza düşüncesiyle açıklarken (Wittek, 1938), Cemal Kafadar bu yaklaşımın tek başına yeterli olmadığını savunmaktadır.

Kafadar'a göre Osmanlı Beyliği'nin gelişiminde sınır toplumunun çok kültürlü yapısı, farklı sosyal gruplar arasındaki ilişkiler ve pragmatik siyasî tercihler de belirleyici olmuştur (Kafadar, 1995). Benzer biçimde Rudi Paul Lindner, göçebe aşiret yapısının sağladığı hareket kabiliyetinin ve esnek örgütlenme biçiminin beyliğin büyümesinde önemli rol oynadığını ileri sürmektedir (Lindner, 1983). Günümüzde hâkim olan yaklaşım ise bu teorilerin birbirini dışlayan açıklamalar olarak değil, kuruluş sürecinin farklı yönlerini açıklayan tamamlayıcı modeller olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündedir.

Bu değerlendirmeler ışığında Osman Bey dönemindeki devletleşme süreci, tamamlanmış bir devlet organizasyonundan ziyade, siyasî otoritenin güç kazandığı, idarî uygulamaların şekillenmeye başladığı ve bölgesel hâkimiyetin kurumsal bir karakter kazanmaya yöneldiği tarihsel bir geçiş evresi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla Osman Bey dönemi, klasik Osmanlı devlet yapısının ortaya çıktığı dönem değil; bu yapının temel dinamiklerinin oluşmaya başladığı kurucu safhayı temsil etmektedir.

Stratejik Genişleme

Osman Bey'in siyasî faaliyetleri, yalnızca fetih hareketleri olarak değil, Bizans sınır hattındaki güç dengelerini gözeten uzun vadeli bir genişleme stratejisi çerçevesinde değerlendirilmelidir. XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflaması ve Bizans'ın Bithynia bölgesindeki savunma sisteminin giderek çözülmesi, uç beylerine yeni hareket alanları sağlamıştır. Osman Bey de bu siyasî ortamdan yararlanarak doğrudan büyük merkezlere yönelmek yerine sınır hattındaki askerî ve lojistik bakımdan önemli yerleşimleri hedef almıştır (İnalçık, 2009).

Osman Bey'in bağılık ilişkileri konusunda tarihçiler arasında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, Osman Bey'in ilk yıllarda Anadolu Selçuklu Devleti'nin uç beylerinden biri olarak faaliyet gösterdiğini belirtirken, bazıları İlhanlı hâkimiyetinin dolaylı etkisine dikkat çekmektedir. Bu nedenle Osman Bey'in doğrudan Candaroğulları Beyliği'ne bağlı olduğu yönündeki kesin ifadeler yerine, uç bölgesindeki karmaşık siyasî ilişkiler içerisinde hareket ettiği yönündeki değerlendirmeler tarih yazımındaki mevcut tartışmaları daha doğru yansıtmaktadır.

Osman Bey'in askerî faaliyetleri incelendiğinde, fetihlerin belirli bir plan dâhilinde gerçekleştirildiği görülmektedir. İnegöl çevresindeki mücadelelerin ardından Karacahisar'ın ele geçirilmesi, beyliğin ilk önemli askerî ve idarî başarısı olarak kabul edilmektedir. Karacahisar'ın fethiyle birlikte kadı görevlendirilmesi, cuma hutbesinin okutulması ve pazar teşkilatının oluşturulması, fethedilen bölgelerde yalnızca askerî hâkimiyet kurulmasının değil, idarî düzenin de oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Ardından Bilecik ve Yarhisar'ın Osman Bey'in hâkimiyetine girmesiyle Bizans'ın bölgedeki ulaşım ve haberleşme ağı önemli ölçüde zayıflamıştır. Böylece Osman Bey, güçlü kaleleri doğrudan kuşatmak yerine bu merkezlerin çevresindeki stratejik noktaları ele geçirerek Bizans savunmasını kademeli biçimde etkisiz hâle getirmiştir.

Bu stratejinin en önemli sonuçlarından biri, 1302 yılında gerçekleşen Koyunhisar (Bafeus) Savaşı olmuştur. Bizans kuvvetlerine karşı kazanılan bu zafer, Osman Beyliği'nin bölgesel bir güç olarak tanınmasını sağlamış ve Bizans'ın kuzeybatı Anadolu'daki askerî üstünlüğünü önemli ölçüde sarsmıştır. Pachymeres'in aktardığı bilgiler, bu savaşın yalnızca askerî bir başarı olmadığını; aynı zamanda bölgedeki Türkmen gruplarının Osman Bey etrafında toplanmasını hızlandırdığını göstermektedir. Bu yönüyle Koyunhisar Savaşı, Osman Beyliği'nin siyasî meşruiyetini güçlendiren dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilebilir.

Osman Bey'in genişleme siyaseti yalnızca askerî başarılarla sınırlı kalmamıştır. Fethedilen yerleşimlerde üretim faaliyetlerinin devam ettirilmesi, yerel halkın tamamen tasfiye edilmemesi ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması, yeni hâkimiyet alanlarının ekonomik bakımdan sürdürülebilir olmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte bu uygulamaları sonraki yüzyıllarda görülen gelişmiş Osmanlı idarî politikalarıyla özdeşleştirmek doğru değildir. Osman Bey dönemindeki uygulamalar daha çok uç bölgesinin ihtiyaçlarına cevap veren pratik çözümler niteliğindedir.

Kuruluş dönemine ilişkin farklı teorik yaklaşımlar, bu genişleme siyasetini değişik açılardan açıklamaktadır. Wittek, fetih hareketlerinde gaza anlayışının belirleyici olduğunu savunurken (Wittek, 1938), Lowry ve Kafadar bu sürecin yalnızca dinî motivasyonlarla açıklanamayacağını; sınır toplumunun yapısı, yerel ittifaklar ve siyasî pragmatizmin de genişlemede etkili olduğunu belirtmektedir (Lowry, 2003; Kafadar, 1995). Güncel tarih yazımında ise Osman Bey'in başarısı, askerî yetenek ile uygun jeopolitik şartların ve sınır bölgesindeki toplumsal dinamiklerin birlikte değerlendirilmesiyle açıklanmaktadır.

Tartışma

Osman Bey döneminin tarih yazımındaki en önemli sorunlarından biri, kuruluş sürecine ilişkin çağdaş kaynakların sınırlı, sonraki yüzyıllarda kaleme alınan Osmanlı kroniklerinin ise siyasî meşruiyet üretme amacı taşımasıdır. Bu nedenle kuruluş döneminin değerlendirilmesinde Aşıkpaşazâde, Neşrî ve Oruç Bey gibi Osmanlı kronikleri ile Georgios Pachymeres gibi çağdaş Bizans kaynaklarının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Farklı geleneklere ait bu kaynakların karşılaştırmalı okunması, hem kuruluş anlatılarının tarihsel güvenilirliğinin değerlendirilmesine hem de tek yönlü yorumların önüne geçilmesine imkân sağlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ilişkin ilk kapsamlı açıklamalardan biri Herbert Adams Gibbons tarafından ortaya konulmuştur. Gibbons, Osmanlı Beyliği'nin gelişimini büyük ölçüde Bizans kurumlarının devamı olarak değerlendirmiş ve Türk unsurların rolünü ikincil planda ele almıştır. Ancak bu yaklaşım, özellikle Mehmet Fuat Köprülü'nün eleştirileri sonrasında tarih yazımında büyük ölçüde terk edilmiştir. Köprülü, Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını Anadolu Selçuklu mirası, uç teşkilatı,

Türkmen nüfus hareketleri ve Türk-İslam siyasî geleneği içerisinde değerlendirmiş; böylece kuruluş sürecini yalnızca Bizans etkisiyle açıklayan yaklaşımların yetersiz kaldığını göstermiştir. Bu tartışma, kuruluş meselesinin tek bir medeniyetin devamı olarak değil, farklı tarihsel unsurların etkileşimi içerisinde ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Paul Wittek'in gaza paradigması uzun yıllar kuruluş tartışmalarına yön vermiştir. Gerçekten de Osman Bey'in Bizans sınırındaki fetihleri dikkate alındığında dinî meşruiyet söyleminin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bununla birlikte bu çalışmada incelenen Karacahisar, Bilecik, Yarhisar ve Koyunhisar örnekleri, fetihlerin yalnızca dinî saiklerle açıklanamayacağını göstermektedir. Yerleşimlerin seçimi, ulaşım yollarının kontrol altına alınması, savunma hatlarının çevrenmesi ve fethedilen merkezlerde idarî düzenlemelerin yapılması, askerî başarının yanında stratejik ve siyasî hesapların da belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla gaza anlayışı, kuruluş sürecini açıklayan unsurlardan biri olmakla birlikte tek başına yeterli bir açıklama modeli değildir (Wittek, 1938).

Halil İnalcık, Colin Imber, Cemal Kafadar ve Heath Lowry'nin çalışmaları, kuruluş tartışmalarını tek faktörlü açıklamalardan uzaklaştırmıştır. Bu araştırmacılar, Osman Beyliği'nin yükselişinde Bizans sınırındaki siyasî boşluğun, uç bölgelerinin hareketli sosyal yapısının, Türkmen göçlerinin, askerî fırsatların ve Osman Bey'in liderlik kapasitesinin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu çalışmanın ulaştığı bulgular da söz konusu yaklaşımlarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Özellikle Karacahisar'ın fethi sonrasında idarî uygulamaların başlaması ve Koyunhisar Zaferi'nin ardından bölgesel güç dengelerinin değişmesi, askerî başarı ile siyasî örgütlenmenin birbirini tamamlayan süreçler olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın ulaştığı bir diğer önemli sonuç, Osman Bey dönemi için "devletleşme" kavramının dikkatli kullanılmasının gerekliliğidir. İncelenen veriler, bu dönemde klasik anlamda kurumsallaşmış bir devlet teşkilatından söz etmeyi mümkün kılmamaktadır. Buna karşılık kadı görevlendirilmesi, hutbe okutulması, pazar teşkilatının oluşturulması ve fethedilen bölgelerde idarî düzenin tesis edilmeye başlanması gibi uygulamalar, siyasî otoritenin kurumsallaşmaya yöneldiğini göstermektedir. Bu nedenle Osman Bey dönemi, tamamlanmış bir devlet yapısından ziyade devletleşme sürecinin şekillenmeye başladığı kurucu safha olarak değerlendirilmelidir.

Barkan'ın ortaya koyduğu iskân ve zaviye merkezli yerleşim modeli, Osmanlı'nın erken dönem genişleme süreçlerinin sosyal boyutunu anlamaya katkı sağlayan önemli yaklaşımlardan biridir. Ömer Lütfi Barkan'ın sınır bölgelerinde faaliyet gösteren dervişlerin iskân, üretim ve toplumsal düzenin oluşumundaki rollerine ilişkin değerlendirmeleri, Osman Bey dönemindeki genişlemenin yalnızca askerî başarılarla açıklanamayacağını göstermektedir. Barkan'a göre bu dervişler, yeni fethedilen bölgelerin yerleşime açılmasında ve sosyal hayatın şekillenmesinde önemli işlevler üstlenmiştir.

Çalışma ile Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu açıklayan teorilerin birbirini dışlayan yaklaşımlar olmadığı ortaya konmaktadır. Aksine gaza düşüncesi, tarihsel süreklilik, sınır toplumu, liderlik, coğrafi konum ve iskân süreçleri birlikte değerlendirildiğinde Osman Bey döneminin çok katmanlı bir gelişim süreci sergilediği görülmektedir. Bu nedenle Osman Bey'in başarısı tek bir teoriye indirgenemeyecek kadar karmaşık olup dönemin siyasî, askerî, sosyal ve ekonomik şartlarının birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, Osman Bey dönemindeki devletleşme süreci ile stratejik genişleme politikalarını dönemin siyasî, askerî ve toplumsal şartları çerçevesinde değerlendirmiştir. İnceleme sonucunda Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışının tek bir tarihsel veya ideolojik yaklaşımla açıklanamayacağı anlaşılmıştır. Kuruluş sürecinin, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması, Bizans sınır hattındaki siyasî boşluk, uç bölgelerinin sosyal yapısı, askerî fırsatlar ve Osman Bey'in liderliği gibi birbirini tamamlayan unsurların etkileşimiyle şekillendiği görülmektedir.

Araştırmada incelenen tarihsel veriler, Osman Bey döneminde henüz klasik anlamda kurumsallaşmış bir devlet yapısından söz etmenin güç olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Karacahisar'ın fethini takip eden idarî uygulamalar, yerel otoritenin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler ve fethedilen bölgelerde siyasî hâkimiyetin kalıcı hâle getirilmeye çalışılması, devletleşme sürecinin ilk aşamalarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle Osman Bey dönemi, tamamlanmış bir devlet yapısından ziyade kurumsallaşmaya yönelen bir siyasî teşekkül olarak değerlendirilmelidir.

Çalışmada ele alınan askerî gelişmeler de Osman Bey'in genişleme siyasetinin rastlantısal fetihlerden ibaret olmadığını göstermektedir. Karacahisar, Bilecik ve Yarhisar'ın ele geçirilmesi ile 1302 Koyunhisar Savaşı birlikte değerlendirildiğinde, Osman Bey'in Bizans'ın sınır savunmasını doğrudan güçlü merkezlere saldırarak değil, stratejik geçiş noktalarını kontrol altına alarak zayıflattığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, askerî başarı ile idarî yapılanmanın birbirini tamamlayan süreçler olarak geliştiğini ortaya koymaktadır.

Kuruluş teorileri karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde Paul Wittek'in gaza paradigmasının, Mehmet Fuat Köprülü'nün tarihsel süreklilik yaklaşımının, Halil İnalcık'ın çok boyutlu kuruluş modelinin ve Cemal Kafadar'ın sınır toplumu yorumunun Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkışını açıklamada önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Bununla birlikte araştırma bulguları, bu yaklaşımların tek başına yeterli olmadığını; kuruluş sürecinin farklı tarihsel dinamiklerin birlikte değerlendirilmesiyle daha sağlıklı biçimde açıklanabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, kuruluş teorilerini birbirinin alternatifi olarak değil, aynı tarihsel sürecin farklı boyutlarını açıklayan tamamlayıcı yaklaşımlar olarak ele almaktadır.

Araştırmanın temel katkısı, Osman Bey dönemindeki devletleşme ve stratejik genişleme süreçlerini yalnızca askerî başarılar veya ideolojik motivasyonlar üzerinden değerlendirmek yerine dönemin siyasî şartlarını, sınır coğrafyasını, idarî uygulamalarını ve tarih yazımındaki farklı yaklaşımları birlikte ele alarak bütüncül bir değerlendirme ortaya koymasıdır. Böylece Osman Bey dönemi, daha sonraki yüzyıllarda gelişecek klasik Osmanlı devlet teşkilatının doğrudan kendisi olarak değil, bu teşkilatın tarihsel temellerinin atıldığı kurucu bir dönem olarak değerlendirilmiştir.

Bununla birlikte Osman Bey döneminin açıklanmasında belirleyici olan unsurların birbirinden bağımsız değişkenler olarak ele alınması, kuruluş sürecinin dinamik karakterini tam olarak yansıtmayabilir. Siyasî parçalanma, sınır coğrafyasının sunduğu hareket alanı, askerî örgütlenme, nüfus hareketleri ve yerel ilişkiler, birbirini etkileyen süreçler olarak değerlendirilmelidir. Bu açıdan Osmanlı Beyliği'nin yükselişi, yalnızca mevcut bir otorite boşluğunun doldurulması değil, bu boşluğun askerî kapasite, siyasî uyum sağlama ve yerel hâkimiyet kurma mekanizmaları aracılığıyla kalıcı bir siyasî güce dönüştürülmesi şeklinde okunabilir. Dolayısıyla devletleşme ile genişleme birbirinden ayrı iki süreç değil, erken Osmanlı siyasî oluşumunun karşılıklı olarak birbirini besleyen iki temel boyutu olarak ele alınmalıdır.

Bu çerçevede Osman Bey döneminin tarihsel önemini yalnızca fethedilen toprakların genişliği üzerinden ölçmek yeterli değildir. Daha belirleyici olan husus, sınır ortamında elde edilen askerî başarıların siyasî otoriteye, idarî uygulamalara ve süreklilik gösteren bir hâkimiyet düzenine dönüştürülebilmesidir. Erken Osmanlı oluşumunun özgünlüğü de burada ortaya çıkmaktadır: sınır bölgesinin değişken şartları, kısa vadeli askerî fırsatlarla uzun vadeli siyasî örgütlenmenin aynı süreç içerisinde birleşmesine imkân vermiştir. Bu nedenle Osman Bey dönemi, klasik devlet kurumlarının tamamlanmış biçimde görüldüğü bir dönemden çok, daha sonraki Osmanlı siyasî düzeninin imkânlarını ortaya çıkaran bir oluşum evresi olarak değerlendirilmelidir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi kaynaklarının sınırlılığı ve mevcut kroniklerin olaylardan uzun süre sonra kaleme alınmış olması nedeniyle bu alandaki tartışmaların gelecekte de devam edeceği açıktır. Özellikle Bizans kaynakları ile Osmanlı kroniklerinin karşılaştırmalı olarak incelendiği yeni çalışmaların, Osman Bey dönemine ilişkin tarih yazımına önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bunun yanında kuruluş anlatılarının yalnızca kroniklerde aktarılan olaylar üzerinden değil, siyasî coğrafya, yerleşim örüntüleri, idarî uygulamalar ve farklı kaynak gelenekleri arasındaki karşılaştırmalar üzerinden yeniden değerlendirilmesi, erken Osmanlı tarihinin daha eleştirel ve çok katmanlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

Author Contributions

İlker Gedik conceived and designed the study, conducted the literature review, collected and analyzed the data, interpreted the findings, and drafted and revised the manuscript. Baki Uzun contributed to the analysis and interpretation of the findings and critically revised the manuscript. İlker Gedik, as the corresponding author, coordinated the manuscript submission and correspondence. Both authors read and approved the final version of the manuscript.

Conflict of Interest

The authors declare that there are no financial, institutional, professional, or personal conflicts of interest that could have influenced the research, analysis, or publication of this study.

Kaynaklar

- Barkan, Ö. L. (1942). Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak vakıflar ve temlikler I: İstilâ devirlerinin kolonizatör Türk dervişleri ve zâviyeler. *Vakıflar Dergisi*, 2, 279–386.
- Gibbons, H. A. (1916). *The foundation of the Ottoman Empire: A history of the Osmanlis up to the death of Bayezid I (1300–1403)*. Clarendon Press.
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i 'Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar I*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Imber, C. (1987). The Ottoman dynastic myth. *Turcica*, 19, 7–27.
- Kafadar, C. (1995). *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*. University of California Press.
- Köprülü, M. F. (1959). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Türk Tarih Kurumu.
- Lindner, R. P. (1983). *Nomads and Ottomans in medieval Anatolia*. Research Institute for Inner Asian Studies, Indiana University.
- Lowry, H. W. (2003). *The nature of the early Ottoman state*. State University of New York Press.
- Witteck, P. (1938). *The rise of the Ottoman Empire*. Royal Asiatic Society.